

lení práce a její jisté odhmotnění dalo vznik celé stupnici sociálních hodnot. Uvnitř městské skupiny rýsují se obrysy nových sociálních formací, podmíněných ve svém zrození růzností povolání, novostí potřeb městského života, formací, od nichž jde dále vývojová linie k novým okruhům sociálním, vzniklým odlišením z různých příčin nad prvotními. Tyto sociální formace představují určitou hierarchickou stupnici,¹¹⁾ mají svou *raison d'être* v tom, že jsou orgány nových městských potřeb, že existenci svou plní funkce, jichž složitý městský organism potřeboval ke svému obhájení, v tom, že jsou nezbytným prostředím pro ukáznění a vy-
pěstění určitých vlastností, nutných každému povolání, má-li se nejen udržeti, ale dále vyvíjet, vlastností sociálních, jež by se nikdy nevyvinuly u jednotlivců neorganiso-
vaných. Tyto společenské formace jsou to, jež zpracovávají individua na bytosti sociální, teprve náležitě vypracované, sociálně obroušené, pro solidaritu uzpůsobené, zasazují je jako čínorodé jednotky do rámce širší organisace. Cechy nevycho-
vávají jen pro sebe, nýbrž i pro obec, obec zase pro širší skupinu společenskou, národ, stát.

Řemeslnická otázka v Bosně a Hercegovině.

U příležitosti ustavení pražské sekce svazu bosenských interesentů v pražské obchodní a živn. komoře přednesl 24. února 1913 Dr. **Vojislav Besarovič**, tajemník obchodní komory v Sarajevě.

Technický a organizační stav řemeslnické otázky v Bosně, jak se jeví dnes, je podstatně ovládan historickým vývojem a tradicemi. Abychom si dovedli jasně uvědomiti základní směry a možnosti rozvoje řemeslnického problému v Bosně a Hercegovině, musím se tedy stručně zmíniti o hlavních stránkách vývoje v minulosti.

Dle tradic až do nejnovější doby zachovaných postupoval vývoj řemesla v Bosně a Hercegovině celkem tak, jako v ostatních státech balkánských, jež byly podrobeny panství tureckému. Docela obdobné rysy vykazují živnosti zvláště v Srbsku, o čemž cenné zprávy podává dr. Dragustin Dučić ve své hospodářsko-historické studii o vývoji živností v Srbsku, která mi často velmi dobře posloužila při vzájemném srovnávání jevů srbského vývoje s vývojovými ději ostatního Balkánu.

Až do 16. věku neměla řemeslnická otázka v balkánských zemích nijaké zákonné úpravy. Vládla zásada naprosté volnosti.

¹¹⁾ Taková hierarchická stupnice byla mezi jednotlivými německými cechy. Za nejlepší pokládáni soukeníci, k nim řadili se kožešníci, sládci, pekaři. Naproti tomu tkalci pokládáni, jak uvádí Heil (*Die deutschen Städte und Bürger im Mittelalter*, 69) za »unehrlich«, a »unzünftig«, snad prý, dle Heila, proto, že se povolání tomu věnovali hlavně rolníci a Slované.

Rozhodovaly pouze a jedině dovednost mistrova, jeho zdatnost kapitálová a zákon nabídky a poptávky. Teprve Suleiman II. (1520—1556), který i v některých jiných oborech zasáhl organisátorsky, ujal se též otázky řemeslnické a vydal zvláštní zákon na její úpravu, tak zvaný »Suleimanův zákon řemeslnický«. Zákon byl zbudován na praxi v zemi obvyklé a má — ku podivu — mnoho stykových bodů s ediktem slavného byzantského imperátora a filosofa Lva VI. (886—911), o němž Jules Nicole pojednává ve své knize »Livre du préfet ou l'édit de l'empereur Léon le Sage sur les corporations de Constantinople«, Genève et Bâle 1891. Dle této zprávy tvořili mistři jednotlivých živností cechy, které po stránce politické i hospodářské měly jakousi samostatnost a hrály velikou úlohu. Cechy prováděly úpravu poměrů výrobních za tím účelem, aby svým členům umožnily spořádanou existenci a — což upomíná na německé staré cechovní zřízení — aby i odběratele chránily od vykořisťování. Cechy samy pečovaly o spravedlivý zisk. K dosažení toho vydávaly taxy jakožto ceny jednotlivých výrobků, přesně stanovily zisk, jenž každým způsobem musil poskytovat přiměřenou odměnu za vykonanou práci. Cechy zasahovaly též do techniky výroby, upravovaly prodej a všelike jiné poměry hospodářské, kteréžto příkazy vesměs směřovaly k tomu, aby každému řemeslníku — povinnému dávati zboží upotřebitelné — zároveň dopomáhaly ke skrovné obživě. Oprávněnosti jednotlivých mistrů byly přesně vymezeny. Dotčený zákon řemeslnický podroboval také otázky mezdní zevrubné úpravě, na př. stanovil, že truhláři, pracují-li celý den, nesmí obdržeti více než 10 asperů.

Turecké cechovní zřízení tedy v leccěms se stýká s cechem zemí západních, hlavně s německým. Bylo by proto zajímavo bádati, vznikla-li cechovníctví ta navzájem nezávisle či bylo-li jedno vzorem druhému. Jednou však věcí turecká cechovní organisace valně předstihla západozemskou, totiž ústředním a úředním vybudováním cechovních zřízení celé říše. Neboť kdežto v Německu cechy a cechovní zřízení byly roztrženy a z odborných dle států a měst, zakládá se turecká cechovní organisace Suleimana II. na zásadě tuhé úřední centralisace. Cařihrad byl sídlem nejvyššího dozorcího zmocněnce, »ubaba«, který jakožto nejvyšší dozorcí úřední osoba cestoval po celé říši a každý šestý nebo desátý rok přicházel též do Bosny. Jménem sultánovým vykonával svrchovanou pravomoc soudní v každé větší otázce sporné. Ke zřízení cechu bylo třeba svolení této nejvyšší instance. Volba představenstva cechu vyžadovala úředního schválení.

Sociální, hospodářské, zvláště pak politické poměry v evropském území, podrobeném panství tureckému, nesly s sebou, že tradice a obyčeje na dotčeném cechovním zákoně se zakládající udržely se neztenceně celá staletí. Podle tradice, jež ústním podáním přešla až na dnešní den, vykazovaly také Bosna a Hercegovina cechovní zřízení, obdobná vyličenému. V čele cechu v Bosně,

jmenovaného »esnaf«, stál představený, »ustibaša«. Po boku mu stálo několik mistrů jakožto cechovní radové, jichž obyčejně bývalo 12. Za dob Omera paši, v polovině minulého století, není již žádných »ustibašů«, nýbrž v čele cechu nacházíme četajy, kterého názvu i nyní se užívá pro starostu cechu, jehož funkce jsou obdobné funkcím bývalého ustibaši, sociálním postavením stojí však níž.

Představený cechu byl cechem volen obyčejně z nejváženějších Turků města doživotně. Byl hlavou všech členů cechu bez rozdílu vyznání, kdežto na místa cechovních radů přicházeli jak křesťané tak mohamedáni. Těchto 12 cechovních radů tvořilo výkonný výbor pro každé vyznání a požívali u řemeslníků souvěrců veliké vážnosti. Zvláště vysoké sociální postavení měl představený cechu, jehož úřad byl čestný. Společně s cechovními rady upravoval všechny důležité záležitosti cechovní. Představený a rada cechovní vykonávali soudní pravomoc, kdykoli mistři porušili svou povinnost buďto výrobou špatného zboží nebo zkracováním svých učňů. Jim náleželo spravovati cechovní pokladnu, upravovati pokuty a obstarávati i rozdělovati suroviny společně odebrané. Dále měl představený cechu k ruce čauš jakožto výkonný orgán cechovní rady, shromážděné za předsedání představeného, kteroužto funkci čauše obyčejně zastával pomocník. Jeho činnost vysvětlíme si jen, když si představíme patriarchální zařízení tehdejšího cechovníctví. On obstarával sezení mistrů do společných schůzí, jakož i k slavnostem jednotlivých mistrů, nebo při událostech smutečních. On vykonával tresty tělesné a také vymáhal daně.

Cechy byly v Bosně a Hercegovině mocným činitelem, jenž poskytoval pohodlnou oporu zvláště pro fiskální zdaňování. Daň jednotlivých řemesel byla kontingentována a cechy byly povinny kontingent rozvrhnouti mezi mistry a daň vymáhati.

Souběžně s úředními funkcemi pečoval cech o své členy po stránce sociální, a to nejen o mistry, pomocníky a učně, nýbrž i o jejich rodiny. Také zde působil čauš jakožto pomocný orgán. Sbíral po jednotlivých mistrech příslušného společenstva, když některý mistr, pomocník neb učedník onemocněl, dobrovolné příspěvky, jichž velikost se řídila podle poměrů majetkových. Taktéž stávalo se, i když některý mistr ženil syna nebo vdával dceru. Shledáváme tedy již tehda čilý smysl pro sociální povinnosti, které spojovaly řemeslníky navzájem. Tato pomocná činnost daleko přesahuje meze dnešního povinného pojišťování nemocenského. Cechy upravovaly a konaly dozor nad poměrem mezi mistry, pomocníky a učni, a poměr ten byl patriarchálně přívětivý. V domácnosti mistrově byli pomocníci a učňové pokládáni za vlastní děti. V uznání vykonané poctivé práce byli mnohdy přijati do rodiny mistrovy přiřazením. Třídní rozdíl mezi mistrem, pomocníkem a učedníkem byl neznámý. V pomocných pracovnících spatřoval se jedině mistr budoucí, který až k dosažení této hodnosti konal práci za mzdu v místě obvyklou. Doba učení trvala oby-

čejně 3—5 let a závisela na větší neb menší nesnadnosti naučiti se řemeslu, jakož i na tom, byl-li učeň v zaopatření u mistra, v kterémžto případě trvalo učení o rok déle. O platu za učení není ničeho známo. Po uplynutí určené doby dostali učeďníci, obyčejně několik zároveň, za vyučenou a byl jim slavnostně vydán t. zv. »testir« na důkaz, že byli u mistra určitý čas pravidelně zaměstnáni. V podstatě rovná se »testir« úplně našemu dnešnímu »průkazu o zaměstnání«. Obdržev »testir«, vstoupil stavší se pomocník »kalfa« ve smluvní poměr pracovní a zůstal obyčejně u posavadního mistra za pomocníka. Tovaryšení trvalo zpravidla 2—3 roky, až pomocník nabyl dostatečných vědomostí k samostatnému provozování a u starosty cechu se přihlásil o povýšení na mistra. Poté byl za veliké hostiny (pilav) po slavnostním shromáždění, jehož se měli účastniti všichni mistři cechu, zapsán do cechovního rejstříku. Od té chvíle měl právo působiti jakožto samostatný mistr.

Zajímavý a od západozemských organisací cechovních odlišný je zjev, vysvětlující se růzností vyznání obyvatelstva, že totiž cechy v Bosně nesledovaly účely pouze hospodářské a obecně prospěšné, nýbrž i náboženské. Cechovní zřízení s cechovními radami dle vyznání rozčleněnými poskytovalo křesťanům jedinou možnost nerušeně jeviti city náboženské. Ježto cech pokládal se za rodinu, měli křesťanští členové cechu, tak jako jednotlivé občanské rodiny, své svaté patrony, již byli vyvoleni podle druhu živnosti. Tak měli na př. kožešníci, kteří mezi cechy měli vynikající úlohu, svým patronem sv. Eliáše, protože dle pověsti Eliáš, vstupuje na nebesa, svůj kožich odevzdal proroku Eliseovi. V den svatého patrona konala se společná slavnost, zvaná »pir«, na niž dávaly se zvláštní příspěvky. Náboženský kult mnohdy jevil se i jinak, tak na př. křesťanští členové cechu konali schůze v neděli po službách božích.

Cechy takto organisované, mající toto působiště, téměř na všechny veřejno-právní obory rozšířené, udržely se ve své ryzosti ve větších městech Bosny a Hercegoviny, zvláště v Mostaru a Sarajevu, až do poloviny minulého století, do doby Omera paši. Od té doby upadávají vlivem změněných politicko-organisačních poměrů.

Leč nejen ve městech, nýbrž i na venkově vidíme v tehdejších časech řemeslnou produkci, kterou nepěstují mistři, nýbrž zádruchy jakožto práci domáckou. Tato zádruha nejen že společně vzdělává role, nýbrž vyráběla svými členy potřebné nástroje a náčiní, což bylo tím snadnější, ježto potřeba jich byla nepatrná. Krom toho potřebu průmyslových výrobků opatrovali venkovskému obyvatelstvu také t. zv. kočovní mistři. Kočovní mistři táhli z místa na místo a za stravu a nocleh konali žádanou práci. Takoví kočovní mistři vyskytují se hlavně u krejčích, kteří v tom kterém domě uvedli do pořádku všechn oděv rodiny. Po té táhli do sousedního domu a tak dál a dál, až vystřídali

celé místo. Usedlým řemeslníkům z povolání působila tato činnost kočovných mistrů újmu, z čehož až do poslední doby vznikaly četné stížnosti.

(Pokračování.)

ZPRÁVY.

Může se po vydání novelly z roku 1914 předepisovati daň za předchozí léta? (Důležité upozornění.) Finančním úřadům bylo nařízeno, aby urychleně skončily ukládání daní za rok 1913 a léta předchozí tak, aby nyní plně se mohly věnovati ukládání daní za rok 1914. Řízení za dobu předchozí se velmi rychle provádí, jest však otázkou, zda se také správně provádí. Ohledně daně za dobu předchozí mohou nastati tyto tři případy:

1. Předpis daně byl právoplatně proveden. V tomto případě nelze po vyhlášení zákona z roku 1914 předsevzítí v neprospěch poplatníka za čas minulý dodatečné změny těchto vyměření a také v praxi nepozorují, že by některý úřad takovéto změny chtěl prováděti.

2. Bylo-li řízení ještě před vydáním novelly z roku 1914 zahájeno, pak může ještě nyní za dobu předchozí daň býti předepsána; lhostejno jest, zda ještě před vydáním novelly byl vydán též platební rozkaz a na odvolání řízení bylo zrušeno, či zda platební rozkaz ještě nebyl vydán. V každém případě možno dosud daň předepsati, avšak nemůže k provedení těchto již zahájených vyměření býti použito příznání, oznámení a prohlášení k všeobecné dani výdělkové, důchodkové, příjmové a domovní pro rok 1914 a následující, jakož i výsledků knihovní prohlídky.

3. Třetí případ jest tehdy, když před vydáním citované novelly ukládací řízení vůbec zahájeno nebylo, a tu pozorují, že v těchto případech finanční úřady snaží se daň také předepisovati. Neprávem však. Pokládám proto za vhodné upozorniti na to, že v případech, kde řízení před vydáním citované novelly z jakýchkoliv důvodů zahájeno nebylo, že tam naprosto nesmí za rok 1913 a léta předchozí býti předepsána daň výdělková, důchodková, příjmová a domovní, dále daň ze služebních platů a vojenská taxa.

Stanoví totiž článek II. zákona z 23. ledna 1914 č. 13 ř. z. toto: »Po vyhlášení tohoto zákona nelze předsevzítí v neprospěch poplatníka za čas minulý dodatečné změny právoplatně předsevzatých vyměření, jakož i zahájití dodatečná vyměření nová všeobecné daně výdělkové, rentové, příjmové, z vyššího služného, taxy vojenské a daně domovní.« Článek IV. pak stanoví, že ustanovení článku II. nabývají v y h l á š e n í m zákona ihned platnosti. Vládní osnova nepřipouštěla pouze dodatečné změny právoplatných předchozích vyměření (případ ad 2) a teprv permanentní výbor vsunul další vložku (»jakož i zahájití dodatečná vyměření nová«), při čemž výslovně podotkl na str. 58 své zprávy, že se tak stalo proto, aby bylo zamezeno předepsání daně »auch dort,

a konány přípravy k založení prodejního družstva hračkářů. Tehdy však (bylo to r. 1908) k založení družstva nedošlo, jednak pro osobní neshody, jednak proto, že ceny hraček byly tenkrát slušné. Myšlenka však nezapadla, a loni v srpnu došlo k jejímu uskutečnění. Za účastenství zemského jubilejního úvěrního fondu a plzeňské komory založeno družstvo se 100korunovými podíly, k němuž přihlásilo se na 20 členů. Novému družstvu nabídl hostinský Klinger starý svůj obchod s hračkami ke koupi.

Po stránce uměleckého a technického zvelebení nedá se mnoho podniknout. Zavádění nových vzorů nebo měnění dosavadních nelze prozatím doporučovat; dosavadní výrobky jsou originelní a laciné a mají proto dobrý odbyt, jenž by se pro dražší výrobky těžko našel, jak jsou toho dokladem zkušenosti s družstvem hoříckým. Technická úroveň pak musí se řídit také a držeti v mezích hospodářských možností, a nejsou tu proto možny velké pokroky najednou. Ostatně se zvyšuje přičiněním několika čipernějších výrobců postupně, třeba jen zvolna, i bez zásahu odjinud.

Řemeslnická otázka v Bosně a Hercegovině.

U příležitosti ustavení pražské sekce svazu bosenských interesentů v pražské obchodní a živn. komoře přednesl 24. února 1913 Dr. **Vojislav Besarovič**, tajemník obchodní komory v Sarajevě.

(Dokončení.)

Přes soutěž kočovních mistrů a práce domácí ne lze poměry řemesla v tomto období nazvat nepříznivými. Organizací cechovní byli řemeslníci chráněni od vzájemné konkurence, a byvše od ostatního světa takorča hermeticky uzavřeni, měli rozsáhlé a uspokojující pole činnosti a odbytu, a to tím spíše, anť se jejich životní zvyklosti držely ve skrovných mezích.

V rámci této přednášky není bohužel možno, zevrubně pojednat o všech řemeslech, která v líčené době měla zvláštní úlohu. Obmezím se tudíž jen na taková, jejichž cechovní organizace výroby byla zvlášť vyvinuta. Na prvním místě zasluhují zmínky živnosti stavební. Stavební živnostníci turecké doby spojují se v živnost zednickou a tesařskou, ale i truhlářskou, kamenickou a natěračskou. Nedostalo se jim zvláštní průpravy, ale byli a jsou podnes pro svou praktickou mnohostrannost vyhledáváni obyvatelstvem domácím. Těmto universálním stavitelům, t. zv. dungjerům, děkujeme za vypěstování typického t. zv. bosenského slohu, čtverečného či pravoúhlého domu s příkře vyčnívající střechou a rozmanitými arkéři. Souvisle s těmito dungjery vyvinula se národní výroba kachlových kamen, která podnes trvá v některých místech, jako ve Varcar Vakufu. Kamna ta hodí se zvlášť pro bosenský způsob stavby. Nemalý význam mělo kovář-

ství, na němž lpí sice jakás opovrhlivost, protože je provozovali většinou cikáni, ale které v zemi přece bylo nezbytno. Zvláštní oblibě těšily se bosenské kosy z Nového Šeheru, Varcar Vakufu a Jajců, které ještě dnes jsou hledány, ačkoliv jim citelnou soutěž činí zboží tovární nižšími cenami. Zvláštní vážnosti požívalo nožířství, jehož doba květu přestala s obmezením nošení zbraní. Na místo zdobených hanžárů, jež v bosenských bohatýrských pověstech hrají tak znamenitou úlohu, chopili se mistři výroby obyčejných nožů, více nebo méně ozdobovaných.

Jedním odvětvím kovářským byla výroba přezmenů, zvaných kantar, nejdůležitější to přístroj měřicí. V nejnovější době vydané nařízení o měrách a vahách odňalo půdu i této výrobě. K vážným živnostem náleží dále kotlářství (kazandžije) a stříbrnictví (kujundžije). Oběma náležela výroba všelikých předmětů domácí potřeby od nejjednodušší až do nejpřepychovější úpravy. Oběma společné bylo také umělé zpracování hmoty a tvaru. Na veliké rozšíření těchto odvětví ukazují názvy jednotlivých částí města od nich odvozené. Kujundžiluk a Kazandžiluk; oba tyto odbory jsou schopny posud života, budou-li přizpůsobeny novodobým poměrům. Téměř docela již vymizelo koželužství, »tabaci«, které kdysi mělo veliký význam. Pro soutěž továren stěží se uhazuje. Teprve v posledním čase stal se pokus opatřením technických pomůcek zachovati koželužství životné ve Visoku u Sarajeva, kde od dávných dob bylo provozováno silnější měrou.

Totéž platí o výrobcích známých bosenských podkov, usedlých hlavně v Kreševu, v okrese sarajevském. Zmínky zasluhují zde také kožešníci, kteří tvořili hlavní mocný cech, dnes však jsou v rychlém úpadku. Příčinou toho je nedostatek poptávky, ježto národní kroj, k němuž nezbytně náleží kožich, čím dál více pozbývá půdy. Jinak jest s tkalcovstvím, které jest z nejstarších řemesel v Bosně. Jakožto předbojovníka této živnosti sluší jmenovati čebedžije, kteří vyráběli pokryvky z ovčí vlny, a mutapdžije, kteří zhotovují pokryvky a pytle z kozí srsti. Že se živnost ta nemůže uhájit, příčinou jest ne tak úbytek potřeby, ale vnikání cizí tovární soutěže, již domácí výroba nemůže odolati. Naproti tomu starší sarači (řemenáři) přizpůsobili se moderní živnosti řemenářské a znenáhla se ztrácejí v novodobém řemenářství.

Poměrně životnými zůstali také krejčí a obuvníci. Až do okupace byly pro oděv a obuv směrodatnými místní zvyk a tradice. Od té doby čím dál více se rozmáhá kroj evropský a ubírá půdy mistrům dle staré školy odchovaným.

Čizmedžije, kteří hotovili turecké střevíce, firale, mestre, papuče a čizme mají posud přiměřené pole pracovní, které se však stále zužuje. Udrželi se také výrobci dřevěných sandálů, manuldžije, a opánkáři, kteří dělají opánky v zemi obvyklé.

Všechny jmenované živnosti, vyjma domácí průmysl, ježž vzhledem k obmezenému thematicu nemohu podrobněji líčiti, mají

primitivní technickou výrobu a obchodní organizaci. Pomocná zařízení byla uvedena na nejmenší míru. Nepatrná potřeba odběratelů velmi přispěla k tomu, že se posud udržela tato primitivnost, kterou podnes můžeme leckde pozorovati, krácejíce s otevřenýma očima dotyčnými čtvrtěmi Sarajeva a Mostaru.

Společná jim naproti tomu byla solidní, účelná, látce vyhovující výroba, která práce z dílen mistrů vyšle kvalifikovala jakožto zvláštní výrobu v nejlepším slova smyslu. Již dříve jsem se zmínil, jakou měrou tu spolupůsobilo zřízení cechovní. K tomu se přidružila, co právě proti moderní době dlužno vytknouti, jakási ustálenost vkusu, která taktéž působila na zlepšení jakosti.

Vylíčená organizace a výroba řemeslná v Bosně převládala až do okupace. Zabráním a z něho plynoucím hospodářským přičleněním k mocnářství nastala pronikavá změna ve všech otázkách, o nichž byla řeč. Kdežto až do oné doby celá země byla řemeslníkovi volným odbytištěm téměř bez soutěže — jedinou konkurenci působili kočovní mistři a domácí práce porůznými výkony — musili nyní řemeslníci podnikati čím dále větší soutěž se západním průmyslem a technicky vyspělými živnostmi v mocnářství. Čím dále více pocitovalo se vnikání výrobků průmyslových, které láci víc a víc zatlačovaly namnoze lepší, obyčejně však dražší výrobky živnosti starousedlé. Tento všeobecný zjev, s nímž setkáváme se i v ostatních zemích balkánských — co se týče Srbska, popisuje dr. Dučić velmi názorně přechod ten — přirozenou měrou velmi destruktivně působil na odumírající zřízení cechovní. Cech víc a více pozbýval vážnosti a vlivu a nadobro selhávala jeho dřívější ochrana členů od »neoprávněné soutěže«. Nové poměry měly také rušivý vliv na patriarchální poměr mezi mistrem a jeho pomocníky, na jeho místo vnikala uvědomělá třídní nerovnost. Ujímáním se západních mravů a zvyklostí nastal jako jinde také v Bosně posun v poměrech spotřebních, který taktéž nezůstal bez nepříznivého účinku na domácí živnosti.

Neodvratným následkem toho bylo, že mnohá živnost, které změněný vkus již vůbec neposkytoval zaměstnání, byla úplně zatlačena, jako na př. abba (krejčovství), zatím co jiné mohly svou životnost udržeti jen tím, že se technikou a tvarem pokud možno přizpůsobily změněným poměrům, jak tomu bylo na př. u řemenářů.

Že takový přerod může postupovati jen zvolna a svízelně, jest pochopitelno a zkušenostmi jinde stvrzeno.

Proto lze pochopiti, že se čím dále hlasitěji ozývalo volání po úpravě živností. Bylo samozřejmou povinností zemské správy zasáhnouti vhodnými prostředky. Vláda však se rozhodla prozatím ničeho nedělati, což bylo odůvodňováno tím, že jest lépe nepřekážeti přirozenému chodu vývoje zákonnými předpisy a vyčkati, až problém dozraje. Jen tak lze pochopiti, že teprve po 30 letech započato se zákonnou úpravou otázky. V r. 1909 bylo

totiž vydáno nařízení o provozování živností. Ale ono o řemeslných živnostech vůbec nemluvílo, nýbrž upravovalo pouze svobodné, průkazem způsobilosti nevázané, a koncesované živnosti, pro něž vytýklo všeobecná základní ustanovení.

Takové řešení neuspokojilo zájemce. Dále trvaly nesnáze, jež vznikaly hlavně z konkurence přistěhovalých mistrů a nespokojenosti v domácích živnostech.

Jsem toho dalek, abych jedině v zákonné úpravě živností spatřoval záruku zdárného rozvoje stavu živnostnického, leč nesmí se podceňovati zákonná úprava problému toho, neboť touto cestou přece se upraví alespoň stejné podmínky pracovní.

Toto hledisko bylo asi směřodlatné pro správu, když se rozhodla podniknouti zákonnou úpravu živností řemeslných. Osnova tu již jest. Bylo o ní v zákonitém zastupitelstvu živností, obchodní a živnostenské komoře pro Bosnu, zevrubně rokováno a má již brzy býti projednávána způsobem ústavním.

Nemohu o této osnově promluvití obšírně, hledě však k její důležitosti, dotknu se stručně alespoň základních předpisů. Osnova vyplňuje mezeru a do zákonodárství uvádí pojem živnosti řemeslné. Živnost, která jest prohlášena za řemeslnou, smí provozovati jen, kdo prokáže náležitou způsobilost. Způsobilosti takové má podle osnovy, po příkladě »testiru«, býti nabyto zaměstnáním ve příslušném řemesle po určitou dobu. Nebylo by tu na místě theoreticky rozebíratí výhody a nevýhody průkazu způsobilosti nebo výkazu o zaměstnání. Dlužno však doznati, že základní podmínkou úspěchu každého živnostníka jest, aby ovládal nejhlavnější součástky svého řemesla. Co se týče poměrů bosenských, mám za to, že výkazu o zaměstnání bez odporu sluší dáti přednost před formálním průkazem způsobilosti, jednak již vzhledem k historickému vývoji živností, jednak vzhledem k obtížím, které jak ve městech, ještě více však na venkově z nedostatku vhodných organizací, znemožňují praktické provedení celého nesnadného aparátu rozličných zkoušek (učednických a pomocnických). Předepsané zaměstnání v živnosti má zpravidla trvati pět roků, z kteréžto doby musí se ztráviti nejméně dvě, nanejvýš tři leta v poměru učňovském, ostatek v poměru pomocnickém. Čas ztrávený ve vojště nebo na odborné škole nebo v živnostensky vzorně zařízené trestnici v Zenice při příslušném řemesle má se započítávati v dobu zaměstnání.

Osnova zákona zevrubně upravuje také poměr mezi mistry a učni, a to celkem podle zákona rakouského, a vyplňuje tak mezeru, vzniklou zanikáním patriarchálního poměru v živnostech.

Neupravena jsou osnovou společenstva. Při zavedení průkazu o zaměstnání beze zkoušky a jiných formalit není toho nutná potřeba. Reforma v tomto oboru, žádoucná za účelem zachování staré tradice v novodobé živnosti, musí ovšem míti na zřeteli obtíže, jež se, snad kromě velkých měst, staví v cestu odbornému rozčlenění společenstev, a všeobecná společenstva nucená najdou

málo půdy, mimo to plně je nahradí svobodná sdružení živnostenská.

Troufám si říci, že osnova celkem uspokojí kruhy zájemníků a zároveň přispěje k tomu, aby ve prospěch živností samých nynější chaos doznal jakési úpravy.

Touto zákonnou úpravou samou však ještě není s dostatek zabezpečena budoucnost řemesel. Aby se řemeslo udrželo schopné života a soutěže, k tomu nezbytně je třeba intensivní práce praktické. Především musí se vypěstovati zdravý živnostenský dorost. Ačkoliv stav živnostenský před desetiletími těšil se nemalé vážnosti, nyní za vyličených poměrů valně klesla láska k tomuto stavu. Těžký životní zápas živnostnictva zdržel, jak pochopitelně, od něho mnoho právě lepších a kapitálově silnějších živlů.

Mezi učni vidíme dnes většinou individua, která pro malý prospěch v obecných školách nebo z nepříznivých poměrů peněžních byla odkázána k tomu, aby alespoň nejnutnější výživu vydělala řemeslem. Proto bylo třeba nejprve povznést vědomí stavovské, kteréž úloze se věnují znova vzkvétající svobodné korporace živnostenské. Dále musí býti poskytnuta možnost naučiti se skutečně něčemu dobrému. Za tím účelem veřejní činitelové poskytují podpory chudým učňům, kteří mají býti cvičeni ve vzorných dílnách u mistrů. Po této stránce nás účinně podporují zastupitelské sbory uherských kruhů živnostnických, přijímající četné bosenské a hercegovinské učedníky a zaopatřující je u tamějších zdatných mistrů. Právě v Bosně, kde potřeba ještě není tak specialisována, má učení u mistra pro svou mnohostrannost veliký význam.

Má-li se však vytvořiti zdatné řemeslo, nesmějí se zanedbávati technické vědomosti odborné. Tou dobou jsou v Bosně pouze dvě školy řemeslnické, odpovídající odborným školám v mocnářství. Dále škola pro živnosti stavební. Školy ty posud plně nevyhovovaly potřebě praxe, protože příliš malou váhu kladly na výcvik praktický. Ale malý je počet řemesel, jimž se vyučuje: kolářství, zámečnictví, truhlářství, krejčovství, klempířství a tesařství. Také se ukazuje, že absolventi následkem nedostatku všelike působnosti praktické v mistrovské dílně neměli k samostatnému vedení závodu dostatečných zkušeností ani technických, ani obchodních a nemohli je tudíž přenášeti na učedníky. Proto je třeba po stránce organizační stanovit, že absolventi škol řemeslných musí alespoň rok pracovati ve vzorné dílně mistrovské, kde mají získati nezbytný rozhled o potřebách života praktického.

Nesmíme však přestati pouze na výchově zdatného dorostu, nýbrž musíme i těm, kdo již v praxi jsou činní, dáti příležitost k dalšímu vzdělání. V otázce té našli jsme u c. k. úřadu ke zvelebování živnosti ve Vídni a ústavů ke zvelebování živností v Praze a Brně ochotu měrou nejhojnější. Četným mistrům a pomocníkům dostalo se přijetí a poučení v mistrovských a pomocnických kursech ústavů těch. Konám milou povinnost, vzdávaje

právě na tomto místě jménem živnostnických kruhů bosenských a hercegovských upřímný dík za ochotu příslušnými činiteli říše prokázanou. Další vzdělání právě oněch živlů, které již byly v praxi a vědí, kde jsou jaké mezery v jejich vědomostech, osvědčilo se neobyčejně užitečným. U srovnání se skutečnou potřebou jest bohužel počet těch, kteří mohli stát se účastnými tohoto vzdělání, poměrně malý. Zemská správa, však i obchodní a živnostenská komora snaží se vhodným rozdělením povolených stipendií postupně přihlížeti pokud možno ke všem větším místům Bosny a Hercegoviny a ke všem důležitějším živnostem, aby se tak vypěstoval po celé zemi rozložený kmen cvičných mistrů, kteří zase dále mají poučováním a povzbuzováním působiti. Návštěvníci kursů jsou totiž povinni, po absolvování vrátiti se do rodného kraje, jejich dílny mají jakožto vzorné závody sloužiti především k zaučování učedníků.

Řemeslník musí dnes býti vzdělán nejen technicky, nýbrž i obchodně. K lepšímu obchodnickému vyškolení stavu toho jsou ve větších městech pokračovací školy, které jak učňům, tak pomocníkům a mistrům vštěpují potřebné obchodní nauky. Neměly by však scházeti ani v menších místech.

Jako v řemesle, tak i v průmyslu domáckém posud zachoval se vzácný smysl pro úhledné tvary. Toto podnes trvající výrobní odvětví nesmí se zanedbati při budoucí úpravě. V místech, kde jednotlivé odbory průmyslu domáckého měly hlavní sídla, musí se konati místní, zvláštním poměrům živnosti přizpůsobené kursy, aby domácké pracovníky seznamovaly s výhodami moderní techniky. Jest to úkol sice obtížný, ale nadmíru vděčný; nikde se stará tradice a ovšem velice obdivovaná zručnost nedochovala tak plně jako v průmyslu domáckém.

K technickému a obchodnímu výcviku a zdokonalení v živnosti musí pak jakožto třetí nezbytnost přistoupiti organizace výroby a odbytu, má-li se živnost skutečně státi trvale schopnou života.

Jak potřebí jest tohoto zřízení, ukazuje příklad ciselérů a rytců, kteří vyrábějí známé bosenské speciality, pouzdra na cigarety, šperky a podobné věci. Mistři odvětví toho nejsou četní, ale stěží se uhajují, nemajíce dohody o cenách a odbytu.

Ještě na jednu věc chci upozorniti, ba kladu na ni zvláštní důraz. Již jsem se zmínil, že bosenské živnosti dříve se vyznamenávaly prací j a k o s t n í, přizpůsobenou domácím potřebám a poměrům: Tradice ta přecházela z pokolení na pokolení a částečně zachovala se až na dnešní den. Nyní však právě v tomto oboru uplatňuje se konkurence levného bezcharakterního zboží továrního. V zájmu živnosti samé, neméně i ve prospěch zachování uměleckého významu tvaru je nutno všude tam, kde to r a c i o n á l n ě možno, s největším důrazem udržeti a podporovati domácí ráz živnosti bosenské. Smysl pro jakostní produkci na podkladě n á r o d n í m musí se však i v obyvatelstvu vzbuzovati a pěstovati.

vati, neboť co platná všechna práce a námaha, nemá-li živnost odbytu. Ve směru tom pohřchu stalo se posud příliš málo, a tím se stává, že v Bosně spějeme ke ztrnulosti, která ve mnohých oborech působí rušivě. Na př. v živnostech stavebních slaví nečinnost pravé orgie. Uprostřed svérázného života národního, pestrých krojů lidových, lepých domků, znamenitě se hodících do národního prostředí a poskytujících každému vděčný a potěšitelný jednotný pohled, pronikají více méně nešťastné výtvary moderní živnosti stavební a porušují celkový obraz.

Podle sčítání živností z roku 1908 bylo v Bosně a Hercegovině zjištěno přítomných 101.664 osob v živnosti činných (vlastníků a pomocníků), což činí 5·75% všeho obyvatelstva. Toto dosti malé poměrné číslo však nikterak nezmenšuje význam otázky řemeslnické v Bosně a potřeby správného a časového upravení jejího. Bosenské řemeslo octlo se dnes na obratu; v nejbližších letech se ukáže, je-li ono s to, aby sneslo vyličený přechod a zůstalo s c h o p n ý m života. Závisí na tom tisíce existencí. Naznačil jsem, jaká opatření mohou vésti k obrození řemesla. Akce však může mít trvání jen tehdy, bude-li zároveň postupovati vnitřní ozdravení řemesel, a tu troufám si říci, že řemeslo v Bosně a Hercegovině čím dále více je si vědomo svého postavení, že čím dál více je přesvědčeno o nezbytnosti, že musí napiati všechny síly, aby obstálo v boji konkurenčním.

Bude-li tedy vyličený program proveden a poskytne-li nám říše jako posud způsobem všeho uznání hodným své zkušenosti a dá svá zařízení k dispozici, neváhám projevit naději, že si bosenské řemeslo znovu vybojuje bezpečnou půdu.

ZPRÁVY.

Novella k osobní dani z příjmu. Úprava daně příjmové, zákonem z 23. ledna 1914 ř. z. č. 13 provedená, tvoří nejpodstatnější součást uzákoněného finančního plánu a letošní daňové reformy vůbec. Od svého zavedení zákonem z 25. října 1896 nebyla daň z příjmu reformována. Majíc postupně seslabiti tlak daní výnosových, zejm. daně pozemkové a domovní, sloužila výnosem svým jednak ku poskytování slev z těchto daní (15% při dani pozemkové, 12½% při domovní), jednak společně s výnosem daně výdělkové ke zjednání přidělů pro zlepšení financí zemských, dosud podstatně na soustavě přírážek k výnosovým daním zbudovaných, ovšem za podmínky, že daň z příjmu nebude podrobena přírážkám samosprávným. Výnos daně z příjmu se ve 14 letech (1898—1911) víc než zdvojnásobil (stoupl ze 44·8 mil. na 93·2 mil. K), rovněž zdaněný příjem (po srážce přípustných obnosů za výživu členů domácnosti a j.) stoupl ze 2313 na 4752 mil. K. Pokud